

Utviklingen på arbeidsmarkedet

SAMMENDRAG

Høsten 2008 skjedde et markert omslag på arbeidsmarkedet, og arbeidsledigheten har nå steget med 21 100 personer siden utgangen av september når vi justerer for vanlige sesongvariasjoner. Ved utgangen av februar var det registrert 67 500 helt arbeidsledige, noe som tilsvarer en arbeidsledighet på 2,7 prosent. Dette er en økning på 25 500 personer fra februar i fjor.

Det er særlig innen bygg og anlegg og innen industri at arbeidsledigheten øker, men ved utgangen av februar var ledigheten høyere for alle yrkesgrupper enn på tilsvarende tidspunkt i fjor. Arbeidsledigheten øker minst innen undervisning og helse, pleie og omsorg, og dette er også yrkesgruppene som har lavest arbeidsledighet.

Målt ved antall utlyste stillinger per virkedag, har det vært en nedgang i etterspørselen etter arbeidskraft siden november 2007. Sysselsettingen har også flatet ut gjennom 2008, når vi justerer for vanlige sesongvariasjoner. Den reduserte etterspørselen etter arbeidskraft ser ut til å gjøre at det nå kommer færre nye arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene, samtidig som flere arbeidsinnvandrere returnerer til hjemlandet.

Internasjonalt kan vi få den sterkeste konjunkturedgangen siden 2. verdenskrig. Industriproduksjonen faller nå kraftig i mange land, den økonomiske veksten er negativ og arbeidsledigheten øker raskt både i USA og Europa.

Det knytter seg stor usikkerhet til utviklingen på arbeidsmarkedet i Norge de neste to årene. NAV har på bakgrunn av utviklingen i norsk og internasjonal økonomi de siste månedene oppjustert ledighetsprognosen. Vi forventer at gjennomsnittlig antall registrerte ledige vil øke fra 42 570 i 2008 til 80 000 i 2009. Det innebærer at det mot slutten av året vil være mer enn 100 000 personer som er helt ledige. Vi antar at lavkonjunktoren fortsetter i 2010, og at arbeidsledigheten da vil stige til et gjennomsnitt på 110 000 personer. Etter å ha hatt rekordsterk sysselsettingsvekst de siste årene, venter vi nå at lavkonjunktoren vil gjøre at sysselsettingen faller de neste to årene. Vår prognose gir et fall i sysselsettingen på 25 000 personer i 2009, og ytterligere 40 000 i 2010. Til tross for dette, vil det i 2010 fortsatt være noe høyere sysselsetting enn det var i 2007.

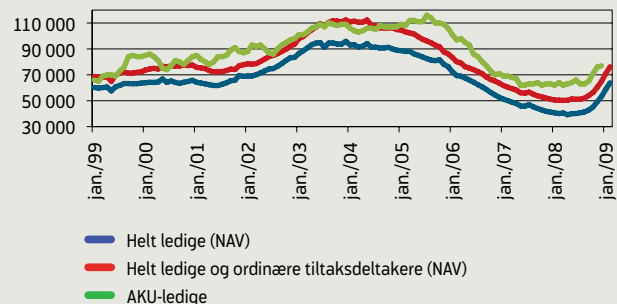
STØRSTE ØKNING I LEDIGHETEN PÅ 20 ÅR

Etter fire år med synkende arbeidsledighet begynte ledigheten å stige raskt i fjor høst. De siste tre månedene har arbeidsledigheten steget med 14 700 personer, justert for vanlige sesongvariasjoner. Vi må tilbake til årsskiftet 1988/89 for å finne sist arbeidsledigheten steg så mye i løpet av tre måneder. Ved utgangen av februar var 67 400 registrert som helt ledige. Sammenlignet med februar i fjor, er dette en økning på 25 500 personer. 67 400 personer tilsvarer 2,7 prosent av arbeidsstyrken. Av de 67 400 personene var 7 500 permitterte. I forhold til februar i fjor er det dermed 5 900 flere personer som er helt permitterte, i tillegg har det blitt 4 000 flere som er delvis permittert.

Selv i tider med lavkonjunktur og høy arbeidsledighet er det stor gjennomstrømming på det norske arbeidsmarkedet. Ser vi på hvor mange som er helt ledige en eller annen gang i løpet av året i forhold til hvor mange som er ledige i gjennomsnitt, finner vi at dette forholdstallet varierer mellom 3,5 og 4,8. I lavkonjunkturer, som i 1993 og 2003, er det om

Figur 1:

Utviklingen i antall registrerte ledige, summen av registrerte ledige og ordinære tiltaksdeltakere og arbeidsledige målt ved AKU. Sesongjusterte tall januar 1999-februar 2009.

KILDE: NAV OG SSB

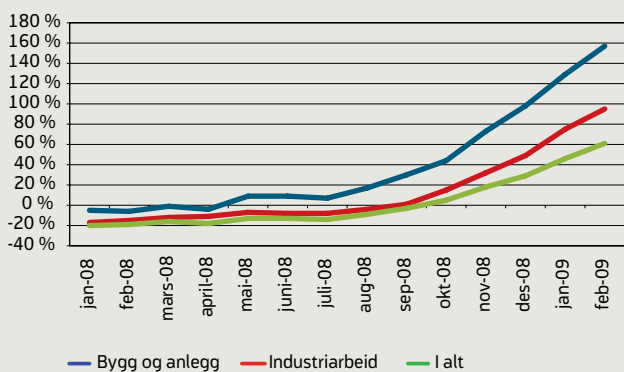
lag 3,5 ganger så mange som melder seg ledige i løpet av året enn det er ledige i gjennomsnitt i løpet av året. Er for eksempel 100 000 ledige i gjennomsnitt vil altså rundt 350 000 ha vært ledige en eller annen gang i løpet av året. Dette viser at det er stor fleksibilitet i det norske arbeidsmarkedet, og mange får seg ny jobb relativt raskt.

ØKT LEDIGHET FOR ALLE YRKESGRUPPER

Det siste året har både boligprisene og boliginvesteringene falt. I desember 2008 ble det igangsatt 21 prosent færre boligbygg og 26 prosent mindre bruksareal til næringsbygg enn i desember 2007. Også bygging av fritidsboliger, garasjer og lignende gikk klart ned. Dette har ført til sterkt økende arbeidsledighet for bygge- og anleggsarbeidere, se figur 2. Mens det så sent som juli 2008 var en vekst i ledigheten blant bygge- og anleggsarbeidere på syv prosent, var det ved utgangen av februar 11 200 helt ledige med denne yrkesbakgrunnen, en økning på 157 prosent fra ett år tidligere. Det er for tømrere og snekkere at ledigheten har steget mest, her er det nå 2 600 (338 %) flere helt ledige enn det var for ett år siden. Ve- og anleggsarbeidere har hatt den minste økningen i ledigheten med 43 prosent (200 personer). Redusert produksjon innen bygge- og anleggsnæringen rammer også trevareindustrien og transportnæringen, hvor ledigheten øker raskt.

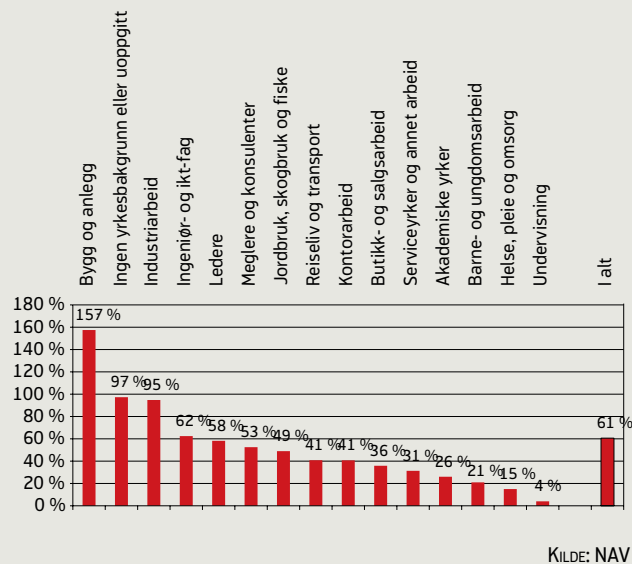
Den internasjonale konjunkturedgangen gjør at eksportindustrien nå opplever et dramatisk fall i etterspørselen etter sine varer. Spesielt gjelder dette for underleverandører til bilindustrien etter at salget av nye biler har stoppet opp internasjonalt. Også fiskeindustrien opplever

Figur 2: **Tolv måneders endring i antall helt ledige med yrkesbakgrunn bygg og anlegg, industri og for alle helt ledige totalt. Januar 2008-januar 2009.**

KILDE: NAV

Figur 3: **Prosentvis endring i antall registrerte ledige etter yrkesbakgrunn. Februar 2008-februar 2009.**

KILDE: NAV

nå redusert etterspørsel, mens fallende råvarepriser rammer for eksempel produksjon av aluminium. Andre deler av industrien går likevel fortsatt bra, dette gjelder for eksempel produksjon av solceller og den oljerelaterte industrien. Samlet sett ble det 4 700 (95 %) flere ledige personer med bakgrunn fra industrien fra februar i fjor til februar i år. Også her ser vi av figur 2 at tolv månedersveksten har økt svært raskt siden september, etter å ha gått relativt sakte mot null i de første åtte månedene av 2008.

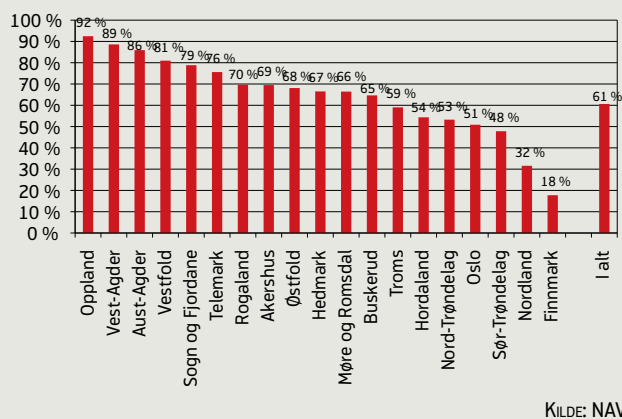
Lavere aktivitet innen industrien og bygge- og anleggsnæringen gjør også at ledigheten nå øker raskt for ingeniører, samt ledere innen bygge- og anleggsvirksomhet. For disse gruppene er likevel arbeidsledigheten fortsatt svært lav.

Innen offentlig sektor er også arbeidsledigheten svært lav, og særlig gjelder dette undervisning hvor kun 0,6 prosent av arbeidsstyrken er helt ledige. Når ledigheten øker i privat sektor og det blir vanskeligere å få jobb der, vil dette også merkes i offentlig sektor. Mange av dem som ellers ville jobbet i privat sektor, vil nå søke på jobber i offentlig sektor, og det blir dermed større konkurranse også om disse jobbene.

STIGENDE ARBEIDSLEDIGHET I HELE LANDET

Arbeidsledigheten øker nå i alle landets fylker, men det er stor forskjell mellom fylkene. Ledigheten har økt mest i Oppland, Agder-fylkene og Vestfold (se figur 4). Det har

Figur 4:
Prosentvis endring i antall registrerte ledige etter fylke. Februar 2008-februar 2009.

den siste måneden vært stor oppmerksomhet knyttet til nedleggelsen av industribedriften Fundo Wheels i Høyanger. Det er fortsatt likevel kun i Rogaland at arbeidsledigheten er lavere enn den er i Sogn og Fjordane, der er ledigheten på 1,8 prosent av arbeidsstyrken mot 1,9 prosent i Sogn og Fjordane.

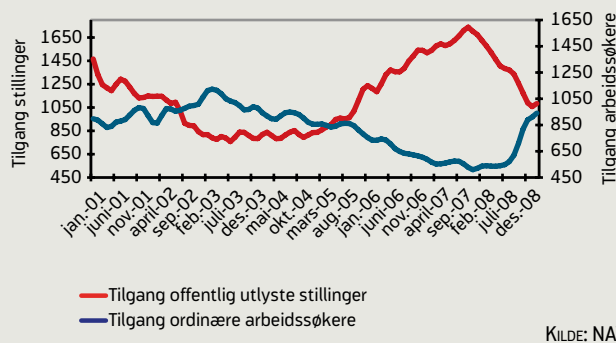
Minst økning i arbeidsledigheten har det vært i Finnmark og Nordland. Her er det nå er henholdsvis 18 og 32 prosent flere ledige enn det var for ett år siden. Finnmark er likevel fortsatt det fylket som har høyest ledighet i landet med 3,8 prosent av arbeidsstyrken, fulgt av Telemark (3,5 %), Nord-Trøndelag (3,3 %), Østfold og Oslo (3,2 %).

LAVERE ETTERSPØRSEL ETTER ARBEIDSKRAFT

Målt ved tilgangen på ledige stillinger, har etterspørselen etter arbeidskraft gått klart ned siden senhøsten 2007. Tilgangen på ledige stillinger per virkedag var på sitt høyeste i november 2007, når vi justerer for vanlige sesongsvingninger (se figur 5). Etter dette har den falt med knappe 40 prosent, og trenden er fortsatt klart negativ. Fra januar til februar gikk tilgangen på ledige stillinger riktignok noe opp, men denne kan ofte svinge noe fra måned til måned og dette kan derfor være et tilfeldig utslag.

I årets to første måneder ble det registrert 28 200 (36 %) færre ledige stillinger enn i tilsvarende periode i 2008, og vi finner en nedgang i antall ledige stillinger innenfor samtlige yrkesgrupper. Nedgangen er størst innen industriarbeid, kontorarbeid og bygge- og anleggsvyrker, mens det er offentlig sektor som har minst nedgang så langt.

Figur 5:
Tilgang ledige stillinger per virkedag. Stillinger utlyst i media, registrert av arbeidsgiver på nav.no eller meldt til NAV. Tilgang ordinære arbeidssøkere per virkedag. Sesongjusterte tall. Trend. Januar 2001-februar 2009.

Tilgangen av ordinære arbeidssøkere per virkedag har økt svært sterkt de siste månedene. I de tre månedene fra september til desember økte tilgangen rekordraskt, og selv om veksttakten har dempet seg noe etter dette er trenden fortsatt klart stigende. I februar var tilgangen av ordinære arbeidssøkere per virkedag tilbake på nivået fra høsten 2004.

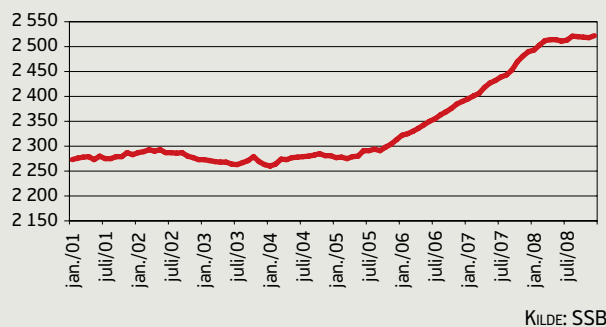
REDUSERT SYSSELSETTING?

Etter at vi har hatt rekordhøy sysselsettingsvekst de siste par årene, stoppet veksten i fjor høst helt opp. I perioden fra september til desember ble det 3 000 flere sysselsatte personer, justert for vanlige sesongvariasjoner. Blant de yngste arbeidstakerne (16-24 år) stoppet sysselsettingsveksten opp i februar i fjor, mens sysselsettingen fortsatte å øke fram til august for de mellom 25 og 74 år. Etter dette har imidlertid sysselsettingen vært stabil også for denne gruppen.

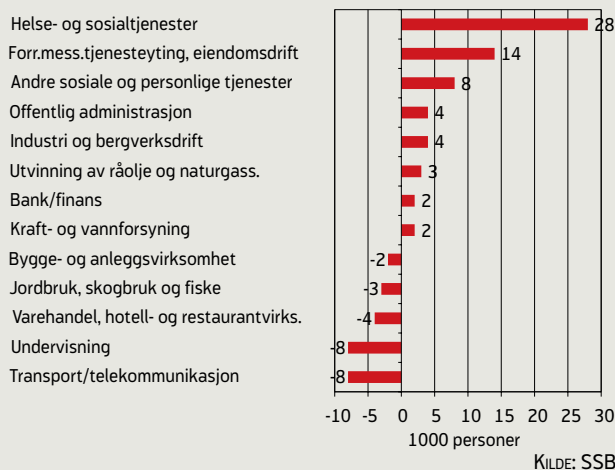
Fra 4. kvartal 2007 til 4. kvartal 2008 ble det likevel 40 000 flere sysselsatte, noe som kommer av at det var en svært høy vekst i sysselsetting i første del av 2008. Veksten var høyest innen helse- og sosialtjenester, hvor det har blitt 28 000 flere sysselsatte det siste året. Også innen eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting, samt andre sosiale og personlige tjenester har sysselsettingsveksten vært høy. Innen industri og bergverksdrift var det 4 000 flere sysselsatte i 4. kvartal 2008 enn i 4. kvartal 2007. Vi venter imidlertid at den sterke internasjonale nedgangskonjunkturen vil føre til redusert sysselsetting innen denne næringen.

I forrige nedgangskonjunktur sank sysselsettingen samlet sett med 17 000 personer fra 2002 til 2003, og indus-

Figur 6:
Utvikling i sysselsettingen. Sesongjusterte tall,
tre måneders glidende gjennomsnitt.
Januar 2001-november 2008.

Figur 7:
Endring i antall sysselsatte etter næring, AKU.
4. kvartal 2007 - 4. kvartal 2008. 1 000 personer.

trien stod for en stor del av den reduserte sysselsettingen. Vi er nå inne i en nedgangskonjunktur som er sterkere enn det vi hadde den gangen, og det er grunn til å tro at sysselsettingen vil falle i tiden fremover.

FÆRRE ARBEIDSINNVANDRERE

Arbeidsinnvandringen har økt betydelig gjennom oppgangskonjunktoren vi har hatt i Norge de siste årene, og det er spesielt personer fra de nye EU-landene (EU12)¹

¹ Med EU12 menes de 12 nyeste medlemslandene i EU. Det vil si Polen, Litauen, Slovakia, Latvia, Romania, Estland, Bulgaria, Tsjekkia, Ungarn, Slovenia, Malta og Kypros.

som har stått for denne økningen. Gjennom 2008 har imidlertid veksten i antall arbeidsinnvandrere gått jevnt ned. Det ble i løpet av 2008 gitt færre førstegangsarbeidstillatelser til personer fra EU12 enn i 2007, men til gjengjeld økte antall fornyelser slik at det samlet sett ble gitt noe flere arbeidstillatelser i 2008 enn i 2007. For andre halvår var imidlertid veksten i fornyelsene mindre enn nedgangen i antall førstegangstillatelser, og dette har også vært tilfellet i starten av 2009. Dette tyder på at det i år vil bli gitt færre arbeidstillatelser enn det ble gjort i 2008.

Antall personer med gyldig arbeidstillatelse er likevel høyere enn det var for ett år siden. Per 1. mars hadde 60 900 personer fra EU12 gyldig arbeidstillatelse i Norge. Det er en økning på 11 prosent i forhold til samme tidspunkt i fjor. Fra februar til mars har det imidlertid vært en nedgang på 200 personer med gyldig arbeidstillatelse, mens det de siste årene har vært en klar økning i antall personer med gyldig arbeidstillatelse fra februar til mars.

Bygg og anlegg er den næringen som mottar flest arbeidsinnvandrere. 31 prosent av arbeidsinnvandrerne fra EU12 jobber i denne næringen. Videre jobber 20 prosent i industrien, mens 18 prosent jobber i firma som driver med formidling og utleie av arbeidskraft. Flestparten av disse er utleid til bedrifter innen bygg og anlegg og industri, og til sammen jobber da om lag 70 prosent av arbeidsinnvandrerne i bygge- og anleggsnæringen eller industrien.

Som tidligere nevnt er det i de to næringene ledigheten har økt mest det siste året, og vi ser også at ledigheten øker raskt for arbeidsinnvandrerne fra EU12. Ved utgangen av februar var til sammen 2 100 personer fra de nye EU-landene registrert som helt ledige, en økning på 1 400 personer fra februar i fjor. Årsveksten i ledigheten sank imidlertid for denne gruppen fra 1 500 personer i januar til 1 400 i februar, mens årsveksten den siste måneden økte sterkt for ledigheten samlet sett. Dette kan være tegn på at en del av arbeidsinnvandrerne som mister jobben reiser ut av landet i stedet for å melde seg ledig. Signal fra vår ytre etat går også på at arbeidsinnvandrerne som blir ledige og som kun har vært i Norge i kort tid velger å reise tilbake, mens de som er mer etablerte i Norge blir værende for å forsøke å få ny jobb.

STABILT SYKEFRAVÆR

I tredje kvartal 2008 var sykefraværet på 6,9 prosent. Dette er en økning på 1,0 prosent fra tredje kvartal 2007. Det er det legemeldte sykefraværet som har økt, mens det egenmeldte har holdt seg uendret. Økningen er størst for menn mellom 16 og 29 år, og det er innen finansnæringen at sykefraværet øker mest. For kvinner over 45 år har sykefraværet gått ned.

Det er vanlig at sykefraværet øker når arbeidsledigheten går ned, og i Norge ser det ut til at sykefraværet har om lag

ett års etterslep i forhold til ledigheten². Når arbeidsledigheten nå har begynt å øke kan vi altså vente at sykefraværet etter hvert vil begynne å gå ned. Imidlertid er det også andre faktorer som påvirker sykefraværet, slik som demografiske forhold, regelendringer og legers sykmeldingspraksis.

Ved utgangen av februar var det registrert 83 500 personer med nedsatt arbeidsevne³ hos NAV. Dette er en økning på 2 700 i forhold til samme tidspunkt i fjor. I nedgangskonjunkturer vil gjerne de som har en løs tilknytning til arbeidsmarkedet rammes hardest. Dette kan gjøre at færre av de med nedsatt arbeidsevne vil klare å komme seg tilbake i jobb i de nærmeste årene, enn det som har vært tilfelle de under høykonjunkturen.

Per 30. september 2008 var det 336 300 personer som mottok en uføreytelse. Dette tilsvarer 11 prosent av befolkningen i alderen 18-67 år, og uføreraten er dermed uendret i forhold til tilsvarende tidspunkt i 2006 og 2007. Uføreraten blant kvinner har imidlertid gått noe opp siden i fjor, mens uføreraten blant menn har gått noe ned.

Vi finner flest mottakere av uføreytelser i aldersgruppa 60-64 år, der 34 prosent av befolkningen mottar uføreytelser. Andelen som mottar uføreytelser i denne aldersgruppa har gått litt ned siden samme tidspunkt i fjor, men antallet har gått opp fordi antall personer totalt i aldersgruppa har økt. De store etterkrigskullene er årsaken til at aldersgruppa 60-64 år nå har hatt en større befolkningsøkning enn de andre aldersgruppene. Dersom vi korrigerer for endringen i alderssammensetningen fra 2007 til 2008, har uføreraten gått ned med 0,3 prosentpoeng fra utgangen av september i fjor til utgangen av september i år.

UTVIKLINGEN INTERNASJONALT

Vi er nå inne i en alvorlig internasjonal nedgangskonjunktur. Det er resesjon⁴ i både USA, Euroområdet, Storbritannia, Sverige, Japan og flere østeuropeiske land. I USA falt sysselsettingen med nesten 600 000 personer i løpet av januar, det største fallet siden 1975. Samtidig steg ledigheten til 7,6 prosent av arbeidsstyrken. Det private forbruket har falt, og spesielt rammer dette bilsalget som har gått ned med 41 prosent det siste året. Boligbyggingen er også rekordlav, mens boligprisene og boligsalget fortsetter å falle. Dette bidrar til å opprettholde den store usikkerheten

knyttet til boliglån i USA. For å bedre tilliten i finansmarkedet, jobber regjeringen nå med en ny tiltakspakke rettet mot banknæringen, som vil være på opp mot 2 000 milliarder dollar. Det har også blitt vedtatt en stimuleringspakke på 787 milliarder dollar som skal gå til blant annet bygging av infrastruktur og skattelette for å stimulere den amerikanske økonomien.

Når forbruket, og dermed også importen, går ned i USA merkes dette også i resten av verden. Japan er nå inne i en svært dyp resesjon, drevet av nedgang i eksporten, og i Kina avtar veksten raskt som følge av lavere eksport. I Tyskland falt eksporten med 3,7 prosent i desember, og industriproduksjonen faller nå kraftig i hele euroområdet. Sysselsettingen faller både i Frankrike og Tyskland, mens arbeidsledigheten har steget med 0,8 prosentpoeng til 8 prosent for Euroområdet samlet fra desember 2007 til desember 2008. Også i Europa går bilsalget kraftig ned, noe som bidrar til å øke problemene for bilindustrien.

Sverige har en stor bilindustri, og også mye annen konjunkturfølsom industri. Denne er nå hardt rammet av den internasjonale konjunkturedgangen. Industriproduksjonen i Sverige sank med 5,1 prosent fra november til desember, og var dermed 20 prosent lavere enn ett år tidligere. Også ordreinngangen til industrien har falt med over 20 prosent det siste året. Arbeidsledigheten stiger også raskt og var på 6,2 prosent av arbeidsstyrken i januar, inkludert tiltaksdeltakere.

I Storbritannia steg arbeidsledigheten i desember for ellefte måned på rad, og er nå på 6,3 prosent. Industriproduksjonen var 10 prosent lavere i desember enn ett år tidligere, og BNP falt 5,9 prosent i 4. kvartal, målt i årlig rate. Banknæringen i Storbritannia er også blant de hardest rammede i Vest-Europa, og boligprisene synker raskt også her.

På grunn av den veldig svake økonomiske utviklingen, har flere sentralbanker kuttet renten kraftig. I Storbritannia er renten nå på 0,5 prosent (per 6. mars), som er det laveste rentenivået noensinne. Renten er også satt ned til 1 prosent i Sverige, i Euroområdet er renten på 1,5 prosent, mens USA nå har en nullrentepolitikk. I tillegg har sentralbankene iverksatt ulike pengepolitiske tiltak for å få kredittmarkedene til fungere bedre og gjenskape tillitt i bankmarkedet.

UTVIKLINGEN I NORGE

Den internasjonale nedgangskonjunkturen gjør at eksporten faller. For varer utenom skip, oljeplattformer, råolje, naturgass og kondensater ble det eksportert varer til en verdi av 24,7 milliarder kroner i januar. Dette er en nedgang på 17 prosent fra januar i fjor, og er det laveste nivået siden juli 2006. Den svake utviklingen innen bygge- og anleggsnæringen gjør også at blant annet trevareindustrien opplever vanskeligere tider. Samlet har ordreinngangen til

² Se for eksempel «Sykefraværet og konjunkturerne – hva vet vi om sammenhengen?» i Arbeid og velferd nr. 4/2008.

³ Fra og med januar 2009 er begrepet «yrkeshemmede» erstattet av «personer med nedsatt arbeidsevne».

⁴ Resesjon er vanligvis definert ved at BNP faller i minst to kvartaler på rad. I USA er det i tillegg til BNP også andre faktorer som avgjør om landet offisielt er i resesjon.

industrien i Norge falt med 21 prosent fra 3. kvartal til 4. kvartal, og den er nå 31 prosent lavere enn den var i 4. kvartal 2007. Industriproduksjonen faller også, og var 2,1 prosent lavere i 4. kvartal enn i 3. kvartal. Det er stor forskjell på de ulike delene av industrien, det var et stort fall i produksjonen innen metallindustrien og produksjon av deler og utstyr til bilindustri, mens leverandøriindustrien til olje fortsatt går bra.

Investeringene i industri, bergverk og kraftforsyning var i 2008 på 49,6 milliarder kroner, en økning på 23 prosent fra 2007. Forventningene til 2009 er imidlertid at investeringene blir lavere enn i 2008. I 1. kvartal 2009 forventet bedriftene at investeringsnivået vil bli på 40,9 milliarder kroner, som tilsier en nedgang på 18 prosent fra 2008. Det er særlig innen industrien at investeringene vil gå ned, mens de er omtrent uendret innen kraftforsyning.

Oljeprisen er svært viktig for deler av industrien. Etter å ha vært oppe i over 140 dollar i fjor sommer, falt oljeprisen raskt utover høsten. De siste månedene ser oljeprisen ut til å ha stabilisert seg på et nivå rundt 40 dollar, og den videre utviklingen i oljeprisen vil ha stor betydning for oljeinvesteringene. Dersom oljeinvesteringene nå begynner å falle vil dette ramme den oljerelaterte industrien hardt.

I følge foreløpige nasjonalregnskapstall, økte konsumet i husholdninger og ideelle organisasjoner med 1,5 prosent i 2008, mot hele 6 prosent i 2007. Spareraten⁵ har vært svært lav de siste årene, men økte fra rekordlave 0,4 prosent i 2007 til 2,1 prosent i 2008. Vi venter at husholdningene nå vil bruke en del av den økte inntekten som kommer av lavere rente, til sparing og nedbetaling av gjeld. Økt usikkerhet om framtiden på grunn av økende arbeidsledighet vil også bidra til dette. Dette vil bidra til en svak utvikling i konsumet også i tiden fremover.

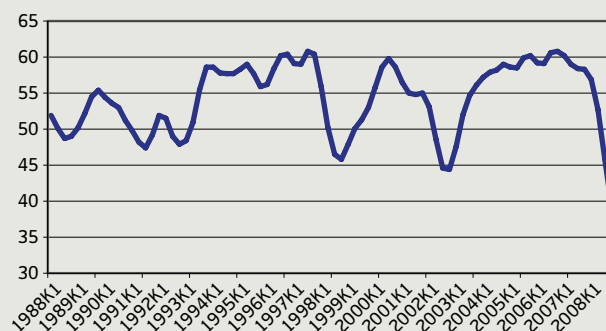
I slutten av januar la regjeringen fram en tiltakspakke på om lag 20 milliarder kroner for å stimulere norsk økonomi. Den samlede finanspolitiske stimulansen er beregnet til å utgjøre 2,3 prosent av bruttonasjonalproduktet i inneværende år. Omtrent 3 milliarder går til skattelette til bedriftene, mens 17 milliarder går til økt offentlig konsum og investeringer. Finansdepartementet har anslått at denne tiltakspakken vil gi 15 000 flere sysselsatte enn det som ellers ville vært tilfellet, og det er særlig bygge- og anleggsnæringen som vil få økt aktivitet som følge av de ekstra midlene.

UTVIKLINGEN FRAMOVER

Etter en fire år lang oppgangskonjunktur har vi nå fått et

⁵ Enkelt sagt er spareraten differansen mellom husholdningenes inntekt og det de bruker til konsum. Hvis man sparer hver tiende krone man tjener, er spareraten 10 prosent.

Figur 8.
Bedriftenes generelle bedømmelse av utsiktene for kommende kvartal*. 1.kvartal 1988- 4. kvartal 2008.

*Verdier under 50 indikerer at det er flere bedrifter som forventer nedgang enn oppgang.

KILDE: SSB

kraftig konjunkturomslag, med en svært rask økning i arbeidsledigheten de siste månedene. Internasjonalt ser det ut til at vi nå vil få den sterkeste konjunkturedgangen siden 2. verdenskrig, og dette vil også få stor betydning for utviklingen i en liten og åpen økonomi som den norske. Spesielt er situasjonen internasjonalt viktig for industrien, og Statistisk sentralbyrås konjunkturbarometer for 4. kvartal viser at industrilederne nå ser svært mørkt på utsiktene for nærmeste framtid (se figur 8). Det forventes lavere produksjon og lavere ordretilgang, og flere industriledere meldte at de vurderer å justere ned vedtatte investeringsplaner. De dystre utsiktene gjelder også de fleste undergruppene i industrien, unntaket var næringsmiddelindustrien som fortsatt vurderer situasjonen og nærmeste framtid som god.

Etter at den internasjonale finanskrisen slo til i september, har bankene vært svært forsiktige med å låne ut penger til bedrifter og privatpersoner. Dette påvirker både boliginvesteringer og bedriftenes investeringer. For å avhjelpe denne situasjonen, har regjeringen så langt kommet med to bankpakker, som skal gjøre det lettere for bedriftene å få tilgang på kapital.

Utviklingen i kommuneøkonomien vil også være viktig for utviklingen på arbeidsmarkedet de neste årene. En sterk nedgangskonjunktur med økende arbeidsledighet og flere konkurser, vil bety redusert skatteinngang og dårligere økonomi for kommunene. Regjeringen har imidlertid varslet at kommunene skal kompenseres for lavere skatteinngang og har også gitt økte bevilgninger i forbindelse med tiltakspakken.

NAV forventer at det i gjennomsnitt vil være 80 000 registrerte arbeidsledige i 2009. Dette er en økning 37 400 sammenlignet med 2008. Ved utgangen av året vil det da være mer enn 100 000 arbeidsledige. Vi har da antatt et tiltaksnivå på linje med det som lå inne i statsbudsjettet og tiltakspakken. Tiltakspakken fra januar inneholdt 6 000 ekstra tiltaksplasser. Det vil ta noe tid å få på plass disse ekstra tiltaksplassene, noe som innebærer en tiltakende økning i tiltaksnivået utover året. Dette vil isolert sett dempe økningen i ledigheten noe.

Etter rekordhøy sysselsettingsvekst de siste par årene, venter vi nå at sysselsettingen vil falle i 2009 og 2010. I 2008 var det i gjennomsnitt 76 000 flere sysselsatte enn i 2007, men veksten avtok kraftig utover året og vi venter at det vil bli 25 000 færre sysselsatte i 2009 enn det var i 2008. Det er spesielt innen industrien og bygg og anlegg vi venter at det vil bli færre sysselsatte, mens det innen offentlig sektor fortsatt vil være en vekst i antall sysselsatte.

Vi anslår at lavkonjunkturen vil fortsette også i 2010. I alt venter vi at arbeidsledigheten vil øke med ytterligere 30 000 personer i 2010, slik at det i gjennomsnitt vil være 110 000 helt ledige. Dette tilsvarer en arbeidsledighet på rundt 120 000 personer mot slutten av året. Disse prognosene innebærer at ledigheten vil øke fra 1,7 prosent av arbeidsstyrken i 2008 til 4,2 prosent i 2010. Vi må tilbake til 1996 for å finne sist arbeidsledigheten var så høy i Norge.

Vår prognose innebærer at arbeidsledigheten vil øke med 67 000 personer i løpet av to år, dette tilsvarer omtrent 2 800 personer per måned. Til sammenligning økte ledigheten fra 57 300 i gjennomsnitt i 1988 til 132 700 i 1990 når vi inkluderer tiltaksdeltakerne. Dette tilsvarer 3 100 personer per måned. Den gang ble det over 30 000 flere tiltaksplasser i løpet av de to årene, og dette gjorde også at flere personer som ellers ikke ville meldt seg arbeidsledige allikevel gjorde dette. Vi ser altså for oss den sterkeste konjunkturedgangen i Norge siden slutten av åttitallet, og en økning i arbeidsledigheten omtrent på linje med det vi opplevde den gangen. Det må understrekes at det knytter seg usædvanlig stor usikkerhet til utviklingen i norsk økonomi og arbeidsmarkedet.

Det er likevel store ulikheter når vi sammenligner denne nedgangskonjunkturen med den på slutten av åttitallet. Den gang skyldtes nedgangskonjunkturen blant annet en svært lav oljepris som ga et stort fall i oljeinvesteringene, og som gjorde at finanspolitikken ble strammet kraftig inn. Samtidig var renten og husholdningenes gjeld blitt svært høy i løpet av de foregående årene, og nedgangskonjunkturen ga et sterkt fall i privat forbruk og boliginvesteringer. Internasjonalt var imidlertid den økonomiske veksten langt bedre enn i dag.

Dagens nedgangskonjunktur er drevet av en svært sterk internasjonal nedgangskonjunktur og kredittmarkeder som

ikke fungerer som normalt. Vi har nå muligheten til å drive en ekspansiv finanspolitikk, og renten er også satt raskt ned og ligger på et vesentlig lavere nivå enn den gjorde i perioden fra 1988 til 1993. Selv om gjeldsveksten har vært høy de siste årene, tror vi den lave renten vil gjøre at vi ikke får et like stort fall i privat konsum som vi hadde på slutten av åttitallet.

Det er stor usikkerhet knyttet til den videre økonomiske utviklingen både i Norge og internasjonalt. Vi har forutsatt en flat utvikling i oljeinvesteringene fra 2008 til 2009. Dersom vi i stedet får et fall i oljeinvesteringene, vil dette gi høyere arbeidsledighet innen industrien enn det som ligger i våre anslag.

Et annet stort usikkerhetsmoment er hva som skjer med arbeidsinnvandrere. Dersom mange av arbeidsinnvandrere som mister jobben velger å reise tilbake til sitt hjemland, vil dette bety at arbeidsledigheten i Norge øker mindre enn det som vanligvis vil være tilfelle under en slik konjunkturedgang. Vi har i våre prognoser forutsatt at arbeidsinnvandrere som ikke har rett på dagpenger velger å reise tilbake til hjemlandet sitt, mens personer med rett til dagpenger i større grad velger å bli i Norge og melde seg som arbeidsledige her.

De siste årene har også yrkesdeltakelsen økt mye blant de eldste arbeidstakerne. Dette henger både sammen med økt utdanningsnivå blant eldre, bedre helse og det gode arbeidsmarkedet vi har hatt. Mange har trolig valgt å utsette pensjoningstidspunktet sitt, eller eventuelt å kombinere arbeid og pensjon fordi det har vært stor etterspørsel etter arbeidskraft. I forrige nedgangskonjunktur (2001-2004) gikk yrkesdeltakelsen ned for både kvinner og menn mellom 55 og 59 år, mens den fortsatte å øke for de over 60 år. Dagens nedgangskonjunktur ser imidlertid ut til å bli vesentlig sterkere enn den vi opplevde da, og dette vil trolig også bli synlig i yrkesdeltakelsen i de eldste aldersgruppene.

De store fødselskullene fra årene etter krigen er nå i en alder hvor mange kan velge å gå av med alderspensjon eller tidligpensjon. I en periode med sterkt økende arbeidsledighet er det sannsynlig at flere vil velge å gå av med pensjon. Kullene som nå blir 67 år er også større enn dem vi har hatt de siste årene, noe som i seg selv vil gjøre at antallet som trekker seg ut av arbeidsstyrken og går av med pensjon vil være høyere. I motsatt retning trekker endring i pensjonsreglene for personer som i 2009 fyller 67 og 68 år som gjør det mulig å arbeide uten avkorting i pensjonen.

Også blant de under 30 år er det grunn til å vente at flere trekker seg helt ut av arbeidsstyrken, eller velger å utsette sin inntreden på arbeidsmarkedet. I perioder hvor det er vanskelig å få jobb vil flere velge å studere, og færre vil kombinere arbeid og studier fordi det er vanskeligere å få en jobb. Vi venter at nedgangskonjunkturen vil føre til at

flere vil trekke seg helt ut av arbeidsstyrken, både unge, eldre og arbeidsinnvandrere som velger å reise ut av landet. Spesielt i forhold til arbeidsinnvandrene er det imid-

lertid vanskelig å si hvor stor denne effekten vil være, og dette skaper større usikkerhet rundt utviklingen i arbeidsledigheten enn det som tidligere har vært tilfelle.

Tabell 1:

NAV's vurdering av gjennomsnittlig antall arbeidsledige i 2009 og 2010. Faktiske tall for 2008.

	2008	2009	2010
Registrerte arbeidsledige (personer)	42 570	80 000	110 000
Registrerte arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken	1,7 %	3,1 %	4,2 %
Arbeidsledige, AKU i prosent av arbeidsstyrken	2,6 %	4,0 %	5,2 %

KILDE: NAV

Tabell 2:

Endring i arbeidsstyrke, sysselsetting og arbeidsledighet fra året før.

	2008	2009	2010
Arbeidsstyrke (AKU)	80 000	12 000	-10 000
Sysselsatte (AKU)	76 000	-25 000	-40 000
AKU arbeidsledige	4 000	37 000	30 000
Registrerte helt arbeidsledige (NAV)	-3 500	37 400	30 000

KILDE: NAV